

zápisník 1961

časopis pro politiku a kulturu • září - říjen

NĚJAKÝ RESPEKT...

Ferdinand Peroutka

Obsah

Jiří Orten

Touha

Zdeněk Suda

Kolik je místa pod sluncem

Jaroslav Dresler

Kacíř komunistu Ernst Bloch

Siegfried Ihle

Převýchova za mřížemi

Dalibor Zák

Německá otázka a my

Jan Čep

"Všeobecné spiknutí" Egon Hostovského

Jaroslav Jíra

Picasso a naše výtvarná kultura

Gertruda Goepfertová

Děda vypravuje a bojácných a nebojsech

Poznámky:

Vezmi readlik — Hromádka a komunisté — Pražské jaro — Anonymní dopisy — Kovtunovy překlady Pasternaka — Siegfried Ihle — Max Brod.

Také v této situaci se projevuje optimistický a pesimistický temperament. Optimisté soudí, že v posledních několika týdnech se ukázaly slibné náznaky. Sověty prý jsou ochotny prodloužit lhůtu pro řešení berlínské krise a mimo to prý nebudou žádat plné diplomatické uznání východního komunistického Německa. Stačilo by prý, kdyby byl projev aspoň "nějaký respekt" vůči jeho vládě. Východoněmecká komunistická vláda již požívá jakéhosi respektu, který cele vyplývá z toho, že za ní pevně stojí sovětské Rusko. Jiný respekt jí nikdo neprokazuje, jak je pochopitelné u vlády tak neschopné získat si přízeň svého obyvatelstva. Velké věci se nyní dějí. Za jediný měsíc osmnáct atomových bomb na Sibiři. Nyní tedy víme proč: aby panu Ulbrichtovi se dostalo aspoň "nějakého respektu". Hory se hýbají, aby se najedla myš.

Ovšem, je to možno obrátit a říci: co nám na tom záleží? Když tolik je v sázce, proč západní demokratické státy se vzpírají trochu respektovat pana Ulbrichta? Je to tak nesmírný požadavek? Když svět je k vůli tomu ve varu, proč nedat malé myši, po čem touží?

Západní demokratické státy by mohly odpovědět, že dlouho dávaly pozor, co tato myš jí, a čím se živí její velký protektor. A že shledaly, že myš je hlodavec, a když prokouše jednu hranici, začne hlodat druhou. Také její velký protektor je hlodavec. Je podezření, že nejde o izolované řešení izolované berlínské otázky ani o pouhý drobet respektu pro pana Ulbrichta, nýbrž o to, zda se podaří jeden akt úspěšné expanse, za kterým by následovaly další, poněvadž expanse si neuložila omezené cíle.

Situace je tak napjatá, že jsme povinni přijmout s jistou úlevou, jestliže sovětské Rusko si nepočíná tak radikálně, aby žádalo pro východoněmeckou vládu všechn respekt, nýbrž jestliže — je-li to pravda — žádá pro ni jen "nějaký respekt". Ovšem, do tohoto "nějakého respektu" je zahrnut ruský návrh, aby východní Německo bylo přijato do instituce Spojených národů jako člen. Bude nám řečeno při této příležitosti, že východoněmecká vláda je jedním z faktů života, jako se nám praví, že komunistická Čína má být přijata do Spojených národů, poněvadž je jedním z faktů života, dokonce ohromným faktem. Poněvadž se snažíme být realisty, imponuje nám, když slyšíme slova: fakta života. Jestliže myslíme dál, shledáváme, že těmito imponujícími slovy není vše řečeno. Hitlerovské Německo bylo fakt života,

TOUHA

Jiří Orten

*Kruhy, kruhy zamotané,
ale jeden náhle vstane.
Šíří se a pak se dří,
podobá se mrtvé růži,
otrhané, bez plátků,
v sešlém zimním kabátku.
Ale kdo? Ach, ten, kdo klepe
na růžové oko, slepé,
ale přece vidoucí.
Ty se bojíš zatlouci?
Pomalů se pootevře,
pomalů iž v sobě seovře
a ty budeš kolébán
jako rozstančený džbán,
z něhož voda často šplichne
do studny, jež neutichne
a dál v hloubi žumí s ní
jako slova na písni.
Kruhy, kruhy zamotané,
ale jeden náhle vstane,
než se musí proměnit
v ouško, jímž se souká níi.*

ZÁPISNÍK 1961

*časopis pro politiku a kulturu. Vy-
dává František Šuehla. Řídí Ja-
roslav Dresler s redakční radou.*

*Tiskne
UNIVERSUM PRESS CO.,
149 Wooster Street,
New York 12, N. Y.*

*Roční předplatné: 3 dolary, s le-
teckým doručením 7 dolarů. Před-
platné adresujte na vydavatele.*

*Rukopisy se neuracejí. Redakce si
vyhrazuje právo zkracovat text.
Podepsané články nevysílají nut-
ně stanovisko redakce. Pletisk do-
volen, je-li udán pramen.*

a sovětské Rusko to uznalo a uzavřelo s ním smlouvu, kterou dodržovalo, dokud tento fakt života se tak nenadmul, že chtěl pohltit sovětské Rusko. Existence Hitlerovského Německa poněkud podryla naši realistickou ochotu přijímat všechna fakta života. Je mnoho různých faktů v životě mezi národy, někdy je mezi nimi boj, jako je boj v přírodě mezi jejími fakty. Polsko bylo faktem života, ale roku 1939 sovětské Rusko a nacistické Německo se dohodly, rozdělit si Polsko, které přes noc přestalo být faktem.

Ještě jiné myšlenky přicházejí. Chudoba širokých vrstev byla jedním ze životních faktů, a nyní všichni souhlasí, že má přestat jím být. Opět vyplývá, že fakta života přece jsou podrobena úsudku lidí. Konec konců lidstvo pokračovalo kupředu tím, že měnilo fakta. Doplňujeme své myšlenky tím poznáním, že, kdyby trpné přijímalo všechna fakta života, lidstvo by nemělo co dělat.

Dostáváme se k mlhavé kapitole. Spojené národy mají svou ústavu. Je nebo není tato ústava, nazývaná chartou, jedním z faktů života? Charta ukládá organizaci Spojených národů, aby vystupovala pro princip sebeurčení, aby rozšiřovala ve světě úctu k lidským právům a základním svobodám, aby upevňovala víru v důstojnost a cenu lidské osobnosti. Charta počítá s tím, že některé státy, které také jsou faktem života, nebudou uznávat tyto zásady. V takových případech Charta ukládá Spojeným národům působit k tomu, aby ony státy jednaly ve shodě s chartou.

Od 13. srpna, kdy uzavřela hranici mezi východním a západním Berlínem, vláda východního Německa rozvinula velkou stavební i bořivou činnost. Bariéra z ostnatého drátu a z betonu na hranicích je budována výše a výše. Za ní jsou kopány zákopy a stavěny bunkry, stále víc a víc jich. Středověká města v nebezpečí války bořila všechno, co bylo před hradbami, selské statky, kostely a vinice, aby to neposkytovalo úkryt nepříteli. Východoněmecká vláda kácí stromy a boří domy na širokém pohraničním pruhu, aby strážě měly volný výhled a aby ten, kdo chce odejít, musil prchat přes volné prostranství. Ostnatý drát se táhne ulicemi, bramborovými poli, a zahrádkami, a západní a východní fialky jsou od sebe odděleny. Jen déšť a vítr zůstaly společné. A ostnatý drát se táhne i vnitřkem domů, které byly vybombardovány za poslední války a zůstaly dosud stát, jako by měly připomínat, že bylo třeba velké války, která byla nazvána osvobozovací válkou, aby konečně ostnatý drát se táhl středem velkého města a aby lidé konečně nemohli z jedné strany ulice na druhou. Vedle toho východoněmecká vláda zahájila intenzivní činnost, kterou nazývá zákonodárnou. Koncentrační tábory byly formálně uznány za důležité prostředek ve vztahu mezi vládou a občanem. Ne už jen čin, nýbrž přesvědčení, ne projevéné přesvědčení, nýbrž jen podezírání, vystavuje občana trestům. Od 13. srpna vláda si osobuje právo mít dalekosáhlé domněnky o tom, co se děje v hlavách lidí. Ani nemá už občan právo bydlet kde chce a kde jeho rodina žila sto let. Vláda odstěhovává ze širokého pohraničního pásma, koho ji napadne.

To je vstupné, které východoněmecká vláda hodlá zaplatit za vstup do Spojených národů. Charta stanoví dobré sousedství jako cíl Spojených národů. Bylo nastoleno zuřivé sousedství. Musíme se také ptát, zda není fakt života, že během dvou měsíců, které uplynuly od uzavření hranic, východoněmecká vláda podnikla vše, co diskvalifikuje nárok na členství ve Spojených národech — jestliže charta platí.

Ale je možno proti tomu citovat další fakt života. Je možno

můžeme tomu odporovat — že ve Spojených národech tak jako tak již jsou zastoupeny státy, které nežijí podle charty, sovětské Rusko a tak dále, a že svět se nezboří, jestliže bude o jednoho více. Vskutku potkalo instituci Spojených národů to neštěstí, že někteří z jejích zakládajících členů dávno se zpronevěřili jejím zásadám. A můžeme být tázáni, zda není jedno, stoji-li člověk po pás ve vodě nebo po krk.

Patrně je na to odpověď. Je v tom rozdíl, jestli člověku jsou vyražena hesla z ruky, nebo jestli je dobrovolně sám pustí. Jestli instituce zápasí s obtížemi nebo jestli resignuje. Prakticky je vždy těžší vyloučit než nepřijmout. Snad je čestnější žít vedle staré, už zakořeněné věrolomnosti než ochotně se smířit s každou novou. A pětikrát je méně než desetkrát. Ať jakkoli velké jsou obtíže dosavadního stavu ve Spojených národech, přece ještě existuje možnost volby. Když nový člen se hlásí — nebo, jako v tomto případě, když někdo jiný to činí za něj — je možno buď citovat chartu a žádat, aby její podmínky byly uváženy, nebo nakládat s chartou jako s bývalým činitelem, který nyní nestojí za zmínku. Je možno se snažit, jako lidé vždy se snažili, když šlo o velké věci, nebo trpně se dívat, jak instituce, která byla založena pro rozšiřování základních svobod, přijímá do sebe více a více těch, kdo směřují k smrti svobod.

Komunistická Čína je nesmírně větší fakt života než východní komunistické Německo. Má 650 milionů obyvatel, a čínská vláda právě poslala vzkaz do východního Německa, že všech těch 650 milionů jednomyslně stojí za strážemi, milicí a policisty, kteří tam natahují ostnatý drát a honí lidi po střechách. Kolik je lidí na stromě, tolik je hříchů komunistické Číny proti zásadám Spojených národů. A debata o přijetí Číny do Spojených národů neustává, nýbrž se zesiluje. V diskusi o mírové koexistenci, kterou vede sovětským Ruskem, čínská vláda projevila tolik válečné netrpělivosti, že nikdo neodvážil se odpovědět kladně na otázku, je-li to mírumilovná vláda, jaká jedině patří do Spojených národů.

A přece je Čína fakt života, a fakta života mají být uznána. Jsou snad ještě jiné způsoby, jak uznat fakt, než otevřít dveře Spojených národů dokořán. Státy jakožto státy nejsou povinny být tak vybíravé jako Spojené národy mají, podle své ústavy, být. Státy jakožto takové si nepřepisují pravidla svého chování a svého styku a svých koalicí. Poněvadž Čína také je stát, její místo je patrně tam, kde státy se scházejí bez těch morálních povinností a cílů, které jim ukládá členství ve Spojených národech. Sejdou-li se, aby jednaly o komunikacích nebo o odzbrojení, shromáždění nebude úplné bez Číny. Každá společnost má svá pravidla. Kdo jí maso, může být členem všech možných klubů mimo klub vegetariánů. Kdo pije alkohol, může být členem golfového klubu, ale ne členem abstinentského klubu. Kdo není mírumilovný, může být členem leckterých aliancí a koalicí, ale ne členem Spojených národů. Místo Číny je na konferencích, kde moc, nevázána morálními pravidly, jedná s druhou mocí. Podle všech známých okolností její přítomnost by se nehodila, kdyby jiné národy jednaly o rozšíření základních svobod po světě.

Toto je logika. Co k ní může být přidáno? Nic jakožto k čistě logice. Nic, pokud se týká úmyslů zakladatelů Spojených národů. Ale některé směry nepochybně budou usilovat, aby byl přidán ohled na současné mocenské poměry a sovětské Rusko bude, také nepochybně, dále usilovat, aby byl rozřešen původní morální obsah charty.

VEZMI RENDLIK Nejnovější recept na padělání Čapkova odkazu podal Jan Kopecký (Rudé právo, 8. 9. 61), když referoval o libereckém představení R. U. R. Jeho recept zní asi takto: vezmi rendlik, vraž do něho R. U. R., předem pořádně oekané škrty, dramaturgicky je dobře promíchej, to, co Čapek zdůrazňoval, potlač, co u něho stálo v pozadí vystrč před rampu, tam zesil hlas, jinde ho zeslab — a hle, aniž bys do tohoto těsta přidával červený breton, Čapkovy hra vyjde z rendličky aspoň růžová, když už ne rudá. — „Čapkovy podobnosti“, horlí Jan Kopecký závěrem, „je třeba přesně umístit do světa, jehož zákonem je šilená neistota hrouba za ziskem. A do tohoto světa musí inscenace hru pevně zasadit. A to právě v Liberci neudělali.“ V článku „Proletářské umění!“ napsal K. Č. 1925: „Všechno si může umění dovolit: může si vymýšlet vily v lesích a anděly mezi lidmi, ale nesmí lhát. Nesmí zkraslovat, co jest, aby sloužilo nějakým účelům, jež nejsou jeho vlastní. To je síce stará věsta, ale sebe křiklavější nová kravata ne učiní tuto starou vestu zbytečnou. Umění pro politickou partaj není ještě umění pro lid.“ k

HROMÁDKA A KOMUNISTÉ Švýcarský deník *Neue Zürcher Zeitung* otiskl koncem září článek dr. Zdeňka Sudy o profesoru Josefu L. Hromádkovi. Citáty doložené pojednání zachycuje politický a náboženský postoj předního českého teologa od doby, kdy byl Masarykovým žákem, až po dnešek, kdy horlivě a bez překážek navštěvuje nejhrůznější teologické kongresy a hlásá na nich prohlášení západu a víru ve vítězství komunismu. Suda zdůrazňuje, že Hromádka není komunistou a nerozšiřuje materialistické ideje. Jeho poselství svobodnému světu by se dalo vyjádřit asi takto: „Kdo nechce válku a zničení Československa, musí se smířit se sovětskou nadvládou.“ Tim se Hromádka — podle Sudy — podobá smutně proslulému plukovníku Moravcovi, jemuž prý šlo rovněž pouze o zachování holé existence národa. V tom, že představitel čs. protestantů vyzývá k pasivitě k hostejnosti v boji svobody s diktaturou, spatřuje Suda vážné nebezpečí Hromádkova působení na mezinárodním fóru.

Kolik je místa pod sluncem

Zdeněk Suda

Sporem o Berlín vstoupily vztahy mezi rudým imperiem a svobodným světem do nového a jak se zdá čtvrtého stadia od konce druhé světové války. První období trvalo od německé kapitulace v květnu 1945 až do pražského puče a berlínské blokády 1948/49 a zaslouží si názvu "období vyčkávací koexistence". Byl to první a poslední pokus o opravdovou spolu-existenci dvou systémů, k němuž tehdy byly dány všechny základní předpoklady. Obě vedoucí světové velmoci měly příležitost osvědčit, zda jsou ochotny vystavit se účinkům otevřené soutěže. Na celé řadě států u pomezí zájmových sfér mohly potvrdit dobrou vůli a víru, že historický vývoj dá za pravdu jejich pojetí společenského řádu. Sovětský svaz však neodolal pokušení napomoci mocenskými prostředky dějinám k tomu, aby se daly "správným" směrem, a tím zmařil veškerou naději na koexistenci, hodnou tohoto jména.

"Obrozením" čs. Národní fronty v únoru 1948 se začíná druhé období poměru mezi komunismem a demokracií. Západní obrana se orientuje k tzv. politice lokalisace sovětského útoku (anglicky containment). Politika lokalisace byla výslovně definována teprve tehdy, když byla plně rozvinuta, po berlínské blokádě a za korejské války, avšak patří k ní již západní reakce na zglajchšaltování Československa (Bruselský a Atlantický pakt). Zajímavým faktem je, že zásady politiky lokalisace a celé její názvosloví formuloval publicista, který tuto politiku zavřel jako neúčinnou a doporučoval ji nahradit iniciativnějším programem t. zvaného osvobození ujařených národů, James Burnham. Burnhamova studie

"Lokalisace nebo osvobození?" vyvolala nemalý zájem ve Spojených státech, avšak nebyl to zájem o myšlenku nebo o meritum věci, nýbrž spíše o jejich politickou užitečnost v prezidentské kampani proti vládnoucí demokratické straně. Jakmile došlo k výměně stráží ve Washingtoně, odložila nová vláda heslo osvobození ad acta. Příchod republikánské administrativy začátkem roku 1953 se dál spíše ve znamení opačného obratu ve studené válce, směrem k "měkčí" a "pružnější" politice.

Proti všem zakořeněným představám byla Dullesova zahraničně-politická linie podstatně méně resolutní než politika Achesonova za presidentství Trumanova. Tato třetí fáze vztahů mezi Sověty a Západem může být nazvána "obdobím fiktivní koexistence". Ke koexistenci opravdové již chyběly podmínky. Okolnost, že slovo "koexistence" se tehdy poprvé objevilo v souvislosti se sovětsko-západními vztahy, nezakryje skutečnost, že to v polovině padesátých let nebyl více než pouhý název bez obsahu. Snaha "usnést se" jednou provždy že zásadní a nesmiřitelné rozdíly přetavují být na pováženou, a nostalgická, neurčitá naděje na jakýsi světový "kuhhandl" byly pozdním, slabým reflexem izolacionistického residua ve Spojených státech. Jasný program chyběl zde stejně jako při předvolební demagogii s t. zv. politikou osvobození na podzim 1952. Bezradnost vyznavačů koexistence v této fázi byla však spíše dobrodružím pro Západ, neboť vedoucí představitelé svobodného světa z nedostatku jiné politiky pokračovali v politice lokalisace. Údobí fiktivní koexistence vyvrcholilo ženevskou konferencí v létě 1955, avšak prázdnota této

koncepce vyšla nemilosrdně najevo při trapném divadle, které Západ předvedl u příležitosti dramatických událostí ve východní Evropě na podzim 1956.

Od chvíle maďarského lidového povstání se rysuje nový, čtvrtý úsek v historii vztahů mezi komunismem a demokracií. Známý britský historik a znalec poměrů v komunistických zemích Hugh Seton-Watson postřehl tuto změnu velmi záhy. Seton-Watson předpověděl již na jaře 1957, že po zkušenostech z Budapešti přejde Sovětský svaz nyní do útoku, aby zničil — nebo alespoň zneškodnil — západní Evropu. Maďarská revoluce poučila Sověty jednak o tom, že západní pasivita a nedostatek obrazotvornosti jsou větší, než se kdy odvažaly doufat, jednak o tom, že ustálení komunistických režimů ve střední a východní Evropě není natrvalo možné v sousedství svobodných a hospodářsky prosperujících států. Zatím co politické kruhy na Západě vyvozovaly ze skutečnosti — jistě nepopíratelné — hlubokých vnitřních rozporů v sovětském bloku ten nejsnazší a nejpoohodlnější závěr, totiž, že Moskva bude u vědomí své slabosti pomýšlet hlavně na to, jak léčit své rány, rozhodovalo se za kremelskou zdiť q politiky, která jediné odpovídá železné logice vývoje totalitního státu: o obraně útokem.

Nový agresivní kurs sovětské zahraniční politiky, který začal demonstracemi sovětské vyspělosti ve vojenské technice a vedl k současné kritické situaci v Berlíně, je však ve skutečnosti také prvním příznakem úspěchu západní politiky lokalisace. Tato politika, která přes všechno klopotání byla od samého počátku jediným společným jmenovatelem v boji proti komunismu, začíná nést ovoce. Okolnost, že vědomí o vlastním úspěchu ještě plně neproniklo do západní veřejnosti, je ovšem neblahá a může úspěch znehodnotit. Pravdou nicméně zůstává, že chování Sovětského svazu dnes dává za-

dosti účinní zastáncům politiky lokalisace ze věřejšího.

Lokalisace je totiž více než pouhé zadření postupujícího nepřítel a málo seje na tom, že se velmi často tak primitivně chápe. Lokalisace jako pouhé upevnění statu quo nedává smysl a vzhledem k vrozené dynamice totalitního státu by byla iluzí. Její vlastní obsah spočívá v tom, přimět nepřítel k pádu zastavením dalších možností jeho expanse. Totalitní stát, jehož moc byla lokalizována, má jen dvě možnosti: buď se zadusit v izolaci a podlehne vnitřním rozporům, nebo podniknout sebevražedný pokus o průlom. Politika lokalisace není ostatně nic nového. Ve svém dřívějším vydání přiměla Třetí říši k sebevražedné agresi na podzim 1939, poté co Západ propásl možnost přimět nacisty, aby se zalhali ve vnitřních protikladech a hospodářských těžkostech.

Na berlínském konfliktu se zatím nedramatictější způsobem projevil sebezáchovné úsilí sovětského bloku, strach z izolace a potřeba úspěchu za každou cenu. Nezdařený čínský útok na Formosu je asijským protějškem stejného jevu. Oba jsou názorným dokladem správnosti západní politiky lokalisace. Do jisté míry tedy lokalisace zvyšuje nebezpečí srážky, ale věci by nebylo nijak poslouženo, kdyby Západ hledal náhradu v nějaké jiné, "méně nebezpečné" politice. Dal by tak vlastně zapravdu klamnému argumentu Hitlerovu, který sváděl odpovědnost za vypuknutí druhé světové války na t. zv. Einkreisungspolitik (což není než politika lokalisace v nacistickém slovníku). Dynamická složka, která určuje další vývoj, je vrozená vratkost totalitního státu. Tlak by se nezmenšil, ani kdyby se mu západní obrana nestavěla v cestu. Je víc než obecně známou zásadou, že ustupovat dik-tátorům se nevyplácí, a tato zásada byla potvrzena velmi drahými zkušenostmi. Příčina spočívá v tom, že vnitřní nejistota každého totalitního režimu se ustavičně stupňuje a že

jeho vůdcové vždy hledají východisko novým rozšířením moci, kterou se jim nedaří upevnit a prohloubit na území, které již ovládají. Západ nemůže Sovětskému svazu pomoci, jak se často naivně tvrdí, k "uspokojení jeho potřeby bezpečnosti". Nemůže tak učinit, ani kdyby chtěl, leda okamžitou a naprostou kapitulací před komunismem. Svobodný svět překáží sovětskému imperialismu již svou pouhou existencí. Totalitní stát se nemůže cítit bezpečně, dokud neovládá celou zeměkouli. Komunističtí vůdcové si jsou této skutečnosti vědomi a nijak se jí netají. První tajemník KSČ Novotný prohlásil před dvěma lety, že "donucovací úkoly státu" — rozuměj policejní teror — "nepominou dříve, dokud socialismus nezvítězí na celém světě, nebo alespoň v jeho podstatné části". — "Donucovací úkoly státu" jsou však jen příznakem vnitřní vratkosti režimu; potvrzuje tedy tato vratkost podle Novotného předpovědi až do konečného vítězství komunismu na celé planetě.

Pocit ohrožení z existence jiných společenských forem v sousedství se ovšem bude neustále stupňovat. Na periferii mocenských sfér již nabyl kritických forem. Ulbrichtova tak zvaná Německá demokratická republika se může trvale udržet jedině tehdy, jestliže bude západní Berlín pohlcen, nebo alespoň asanován, a Německá spolková republika demonstrativně pokořena. Castrův režim na Kubě se může natrvalo udržet jedině tehdy, bude-li zlomena moc Spojených států v Karibském moři. Z této nejistoty a z nemožnosti překonat ji, leda fantastickými změnami v mocenských poměrech, plyne — a i nadále plyne — hlavní nebezpečí. Permanentní studená válka, kterou někteří politici rutiněří, neschopní globálního pohledu na věci, chtějí oddiskutovat u zeleného stolu, se stává optimální alternativou v současné krizi.

Vratkost komunistického systému je také příčinou, proč není ani pomy-

šlení na koexistenci v sebeskromnější formě. Jestliže ani Železná opona neposkytla totalitnímu režimu pocit bezpečnosti před "prosakováním nepřátelské ideologie" (ve skutečnosti ovšem plyne pocit ohrožení ze samé existence odlišného systému), jak teprve bezbranným by se komunismus musil cítit v otevřené soutěži se svobodným světem!

Pužen zoufalou a marnou snahou o stabilizaci, ohrožuje sovětský systém stále více a více holý život lidského pokolení. Nutí však svobodný svět k poznání, které zatím naráží na překážku nechuti, ilusi a zbabělosti, ale které si nakonec musí prorazit cestu: že ani demokracie nemůže být bezpečná, dokud existuje totalitní systém. Na odpovědných místech svobodného světa se sice stále ještě hovoří o vyrovnání se Sověty a o té či oné formě koexistence; ve skutečnosti však Západ vyslovil rozsudek smrti nad komunismem již ve chvíli, kdy se rozhodl přežít a bránit se. "Pod sluncem je příliš málo místa pro dvě ideologie", napsal na samém počátku studené války jeden americký novinář a sklídl strašlivou bouři protestů. Pravda je, že pod sluncem je dost místa pro jakýkoli počet ideologií, ale pouze pro jednu totalitní.

• **PRAŽSKÉ JARO** — K článku A Razumowského "Pražské vlastenecké hudební jaro" (*Zápisník* červenec-srpen 61) nám došel dopis skladatele K. B. Jiráka, z něhož vyjímáme: "Dalibor není jedinou 'váznou' jevištní skladbou Smetanovou. Vedle něho jsou Braniboři v Čechách a — Libuše! E. F. Burian, syn barytonisty Emila Buriana a synovec tenoristy Karla Buriana (oba ze Senomatu a Rakovníka), nebyl moravský skladatel. Narodil se v Plzni. V Brně působil rok (1945-46). Německý kritik nemusí tyto věci vědět (ač a Smetanovi by mohl vědět víc), ale český časopis, i v exilu, by měl jeho omyly opravit. Kittlova opera se jmenuje *Franzosen vor Nizza* — Francouzi před Nizzou."

Kacíř komunismu Ernst Bloch

Jaroslav Dresler

Německý filosof Ernst Bloch, jeden z největších marxistických myslitelů dneška, který byl v létě na cestách na západě, se 19. září pod dojmem událostí v Berlíně rozhodl, že se už do komunistického východního Německa nevrátí. Bloch bývá nazýván "geniální kacíř", ale také "poslední naivní prorok pokroku". Snad by se jeho poměr ke komunismu dal označit za donquichotovský podobně, jako to platí pro jeho přítele Bertolta Brechta. Jak Brecht tak Bloch tvrději hájili principy komunismu i tehdy, když viděli výstřelky komunistické praxe, od níž se oba pokoušeli distancovat. Rozdíl mezi nimi je ten, že Brecht zemřel tak říkajíc v náručí rodné strany, která se řídí zásadou "mrtvý spisovatel — dobrý spisovatel", zatím co Bloch přeběhl na druhou stranu. Připomeňme si Brechtovy verše, napsané pod dojmem vzpoury v komunistickém východním Německu roku 1953. Je v nich humor vpravdě šibeniční:

*Po poustání 17. června
Dal tajemník Svazu spisovatelů
Rozdávat ve Stalinově aleji letáky,
Na nichž se dalo číst, že lid
Promarnil důvěru vlády
A že ji jen zdvojnásobenou prací
Může získat zpět. Nebylo by zde
Jednodušší, kdyby vláda
Rozpustila lid a
Zvolila jiný?*

V polovině září přetiskl západní tisk zprávu sociálně demokratického listu "Ostspiegel", podle níž se prý profesor Bloch pohřšuje. Ernst Bloch, který se právě zdržoval v hornobavorském Marquartsteinu, na tuto zprávu reagoval otevřeným dopisem prezidentu Německé akademie věd ve východním Berlíně, profesorovi dr.

Hartkovi, v němž se praví: "Od května 1949, po mém návratu z emigrace v Americe, jsem žil, když jsem přijal lipskou katedru filosofie, ve státě, který se později nazýval Německá demokratická republika. V prvních letech své univerzitní činnosti jsem se těšil naprosté svobodě slova, písma a učení. V posledních letech se tato situace pozvolna změnila. Byl jsem zahrán do izolace, neměl jsem možnost přednášet, styk se studenty mi byl znemožněn, moji nejlepší žáci byli pronásledováni a odsuzováni, nemohl jsem publikovat v časopisech a nakladatelství Aufbauverlag nephlo své smluvní závazky vůči mým dílům. Tak vznikla tendence, pohřbit mne mlčením. Naproti tomu mně už delší dobu dávaly univerzity, časopisy a mé nakladatelství v západním Německu možnost, abych přednášel, publikoval a pokračoval nerušeně v práci na svých rukopisech. Po událostech z 13. srpna, z kterých je zřejmé, že pro samotné myslící už není životního prostoru, v němž by mohli působit, nejsem odhodlán, svou práci a sebe sám vydat nedůstojným poměrům a ohrožení, jež jediné mohou udržet opatření z 13. srpna. Ve svých 76 letech jsem se rozhodl, že se už do Lipska nevrátím. Musím vám proto, vážený pane presidente, sdělit, že se už ke svému opravdovému politování nemohu zúčastnit budoucích zasedání Německé akademie věd, jejímž jsem řádným členem. S veškerou úctou velmi oddaný Ernst Bloch".

V dubnu roku 1957 pořádali východoněmečtí komunisté dokonce zvláštní filosofickou konferenci, která měla odsoudit Blochovy názory. Vyšel z ní třístupadesátistránkový hanopis "Ernsta Blocha revize marxismu". O jeho třetím svazku filosofického díla "Princip naděje", nazvaném "Identita", napsal komunistický list "Deutsche Zeitschrift für Philosophie": "Jeho filosofie je projevem náboženského myšlenkového postupu. Jeho problémy a řešení jsou restaurací myšlení, které historie překonala." Při útěku na západ se Blochovi podařilo zachránit jak vědecké rukopisy, tak vzít s sebou svou ženu a syna. Jako uprchlík má Bloch ostatně značné zkušenosti. Protože se už v mládí dostal do řad komunistů, musel roku 1933 uprchnout před Hitlerem nejprve do Curychu, odkud se přes Paříž, Vídeň a Prahu dostal roku 1938 do Spojených států. Tam patřil ke kruhu německých spisovatelů Döblina, Feuchtwangera, Heinricha Manna a Berta Brechta, kteří v Americe založili nakladatelství Aurora. Po mém návratu do Evropy se Bloch stal ředitelem filosofického ústavu lipské university a později řádným členem Akademie věd.

Blochovy názory, označované v posledních letech dogmatickými komunisty jako "subjektivismus" a "revisionismus", spočívají na základech Hegelovy filosofie dějin a na spisech mladého Karla Marxe. Podle dnešních dogmatiků není však úhlavnějšího nepřítele čistého marxismu nad mladého Karla Marxe. V některých bodech se Blochovo myšlení stýká též s názory Georga Lukáče, maďarského revizionisty, který hrál dvojjakou úlohu po maďarské národní revoluci, když jako jediný z členů revoluční vlády Imre Nagye nebyl popraven, nýbrž po delší internaci v Rumunsku opět propuštěn na podmíněnou svobodu komunistického režimu. Blocha a Lukáče pojí dříve přátelství ze doby, kdy před první světovou válkou byli spolužáky na univerzitě v Heidelbergu. Vzpomín-

nám si, jak jsem právě před dvěma lety navázal na toto období v rozhovoru s německým filosofem Karl Jaspersem, který Jaspers poskytl pro Svobodnou Evropu. I Jaspers, který v Heidelbergu studoval původně psychopatologii a lékařství, byl přítelem tehdejšího mladého esteta Lukáče a mladého adepta filosofie Blocha. Nadsnými slovy se Jaspers rozhovořil o jejich mimořádné inteligenci, o nevývratné dialektice jejich myšlení a o některých geniálních rysech svých bývalých přátel z mládí. Když došlo na jejich osudový obrat ke komunismu, Jaspersovo nadšení se převrátilo v pohrdání a rozhořčení. Jaspers tehdy doslova řekl: "Oba dva, zvláště Bloch, ztratili zdravý lidský rozum." Jak se zdá, Bloch našel sám

sebe a opět našel zdravý rozum alespoň na sklonku života.

Bylo by mylné předpokládat, že Bloch, který bude nyní přednášet filosofii pravděpodobně na univerzitě v Tübingkách, svým přeběhnutím fyzickým přeběhne také ideologicky. Bloch jistě zůstane filosofickým marxistou a filosofickým komunistou, ovšem s tím rozdílem proti dřívějšímu, že nyní nikdo nebude moci jeho hlas zažívat pohřbíváním mlčením. Paradoxně je svobodný rozvoj komunistické filosofie možný jen na západě. Na východě se dá rozvíjet propaganda, ne však filosoficky myslet. V tomto smyslu je Blochovo rozhodnutí zůstat na západě nejhorším vysvědčením, jaké mohl komunistický filosof dát komunistické skutečnosti.

Převýchova za mřížemi

Siegfried Ihle

"To nejdůležitější, co nám chybí, je kultura, umění spravovat . . . Záleží 'jen' na kulturních silách proletariátu a jeho avantgardy."

Na začátku byl hlad. Tehdy, v roce 1950, když komunistický režim v sovětské zóně Německa převzal sovětské koncentrační a internační tábory, neměli političtí vězni možnost kulturní činnosti. Vlastnictví knihy nebo dokonce novin by bývalo velmi přísně potrestáno. Režim byl postaven před nečekané obtíže. Sověty operovaly při předání s falšovanými čísly; když voľkspolice převzala na příklad bývalé zemské vězení v Bautzen, okupační správa hovořila o osazenstvu tisíc mužů; po sčítání se ukázalo, že jich bylo sedm až osm tisíc. A tak to vypadalo ve všech věznicích. Byli zde lidé, kteří byli ve vazbě už od roku 1943, buď jako internovaní, nebo jako odsouzení na 25 let nucených prací. Jejich "zločiny" byly povětšinou špiónážní a agentská činnost. K tomu, aby se někdo stal "zločincem", stačilo pověsit Stalinův obraz hlavou dolů nebo vyprávět mezi "přáteli" politický vtíp. Tito lidé byli deptáni hladem a krajní brutálitou; byli nemocní, bez záj-

mu a lhostejní ke všemu, co se dělo kolem nich. Mnozí, velmi mnozí zemřeli z hladu na tuberkulosu. Vězení v Bautzenu vymřelo do roku 1950 dvakrát: to znamená, že tam bylo napočítáno kolem čtrnácti tisíc úmrtí.

V té době převzal tedy nově ustavený režim sovětské zóny Německa také správu věznic. Sovětské metody v zacházení s vězni se důsledně uplatňovaly dále. Fechner, první ministr spravedlnosti NDR, to jednou pěkně formuloval. Rekl: "Své politické protivníky neumlátíme k smrti jako nacisté, my je zavřeme, až budou potit krev."

Všecko se však nedalo provést tak, jak se to naplánovalo. A tak došlo v roce 1951 k jistým "ulehčením". Aby jakž takž zvládli katastrofální výživovací situaci, komunisté dovolili, že každý vězeň mohl dostávat měsíčně tříkilový potravinový balík. To sice hodně pomáhalo, nestačilo to však; na druhé straně mohl být nyní

každý politický vězeň potrestán při sebe-menším provinění zákazem balíků.

Že za těchto podmínek nebylo ani pomýšlení na kulturní činnost vězňů, je samozřejmě. A přece se už tehdy činily první pokusy. V sálech a celách, v nichž byli vězňové už tehdy rozmístěni, byli zástupci všech vrstev společnosti. Navzdory hladu a bídě se brzy vytvořily věštl a menší zájmové kroužky. Studenti pokračovali pod dohledem profesorů ve studiu, často za fantastických podmínek. Samozřejmě neexistovaly učebnice; učební látka se zprostředkovávala zpaměti. Kousek tuhy o délce jednoho centimetru stál třicet deka chleba. Psalo se na okrajích novin, které se odkudsi opatřovaly, na zbytcích toaletního papíru a na obalech dietního chleba. Tuha se omotala vláknou vlny, které si člověk vytáhl z vlastního obalu. V přeplněných celách se pořádaly přednášky: posluchači opakovali látku a hladověli od jednoho jídla k druhému.

Zemské vězení v Bautzenu mělo kdysi jednu z největších vězeňských knihoven v Německu. Válečné události, sovětské a východoněmecké čistky však její rozsah podstatně zmenšily. Stovky knih se vyřadily a spálily. Když bylo v roce 1951 vězňům povoleno číst knihy, došlo na tyto zbytky. Tvořily tehdy základ knihovny. Částečně, na příklad v Torgau, kde vězeňská knihovna neexistovala, bylo vězňům dovoleno dát si poslat knihy od příbuzných. To znamenalo, že si vězeň mohl své knihy ponechat čtyři až osm týdnů; pak byly zařazeny do ústavní knihovny a vězeň je nedostal ani při svém propuštění. Přesto však mnozí využívali této možnosti, zvláště když tyto knihy mohli pak číst jejich spoluvězňové.

Dlouho to však netrvalo. Straně nebylo vhod, že lidé za mřížemi mohli číst Gottfrieda Kellera, Thomase Manna a Stendhala, a že na celách diskutovali třeba o německých romanticích, o "konci století" a o lidové písni. Když se už konaly diskuse, pak měly být věnovány významu socialistické literatury. Do cel a sálů vězení patřili velcí sovětsí realisté, od Gorkého po Ažajeva stejně tak, jako "velikáni" nové německé literatury jako Kuba, Becher, Marchwitza a jiní. A nesloužilo

to jen ideologickému přesvědčování; byl ještě další důvod, proč se na tyto autory kladl důraz. V novinách se tehdy dalo zjistit, že se "Knižovna pokrokových autorů" špatně prodává. Pracující masy nebyly pro tuto literaturu ještě dostatečně vyspělé; kdo jiný než vězňové mohli přispět k propagaci socialistické literatury? Tak se knihkupectví zbavila ležáků a zločinců byla humánně poskytnuta možnost, aby se přesvědčili o nevyvratné správnosti cesty k socialismu. Předpokladem byla samozřejmě důkladná čítka ústavních knihoven: zcela nebo dostatečně zmizeli Rilke, Thomas Mann, Gottfried Keller, Stendhal a mnozí jiní; místo toho ve vězeňské knihovně v Torgau bylo patnáct výstišklého německého překladu Nezvalovy poemy "Zpěv míru" a díla Kubova, Becherova, Strittmatterova atd. jsou tam ještě dnes pět až šestkrát . . .

Souběžně došlo k jakési systematizaci četby novin. Od roku 1951 bylo všeobecně povoleno číst sovětský úřední list *Tägliche Rundschau*. V některých věznicích mohli zpočátku odbírat noviny jen dělníci, brzy však toto povolení platilo pro všechny. Po léta byla však četba novin problematickým požitkem. Všechny články, o nichž se politický důstojník domníval, že ohrožují bezpečnost věznic, byly vystřihány nebo bylo zabaveno celé číslo. Když list *Tägliche Rundschau* přestal vycházet, byl povolen list východoněmeckých komunistů *Neues Deutschland*. V letech 1953 až 1957 mohl mít člověk "šitství", že se tu a tam dostal i k méně nudnému listu *Berliner Zeitung*. Když však východoněmečtí komunisté začali s masovým nábojem svého ústředního orgánu, získávali si vězeňští funkcionáři zásluhu o stranu tím, že prostě zakázali odbírat jiné noviny. Výjimka platila jen pro mladistvé: ti mohli číst list komunistické mládeže *Junge Welt*.

Od té doby, co bylo povoleno číst knihy, existovala v některých věznicích, na příklad v Torgau, jedna kategorie knih, k jejichž četbě bylo zapotřebí zvláštního povolení: sem patřily politické spisy, tak zvané A-literatura. Po léta zastávaly správy věznic názor, že tyto knihy do rukou odpůrců komunistického režimu nepatří; političtí vězňové by je čtli jen pro-

to, aby vědomostí, které z nich získají, mohli použít v protikomunistických diskuzích. Kdo však chce dělat propagandu, musí ji distribuovat; proto je nyní, nicméně teprve rok, i v Torgau dovoleno číst komunistickou politickou literaturu. Pro politického vězně je velmi nebezpečné, vyjadřovat se kriticky k tomu, co stojí v novinách nebo v politických knihách. Špiclové a příslušníci volkspolicie se záměrně snaží vězně provokovat. Neovládne-li nervy nebo dá-li se oklamat, může to mít pro jeho posudek velmi špatné následky. Nejen, že každý dozorce píše pravidelně měsíčně o každém vězni zprávu, v níž podobné výroky zaznamená. Dokonce se při občasných akcích "praní mozků" může stát, že se vězni připomenou rozhovory, které vedl před měsíci, ba lety. Na výsledcích těchto vyšetřování někdy záleží, zda se vězeň smí vrátit o léta dříve domů.

"Praní mozků" je žtrnulá a tupá záležitost. Pro vězně si přijdou na pracoviště a odvedou ho do strážnice. Tam už sedí důstojník. Vězeň se musí ve stejné hlásiť jako "trestanec Y". Zapomene-li říci před svým jménem slovo "trestanec", kouká z toho první napomenutí.

Vzhledem ke stupni inteligence důstojníků a strážníků volkspolicie je to pro vězně velmi těžké, vyjít z takového "praní mozků" bez záporného posudku. To platí zvláště pro toho, kdo se nedoveďe vyjadřovat s dostatečnou přesvědčivostí naivně. Obratné vytáčení, správné chápání, anebo dokonce pokus, zahrnat strážníka svými protiargumenty do kouta, vede vždy k zápornému posudku. Nejlépe z toho nakonec vyjdou ti, kteří otálejí a počínají si nemotorně, aspoň částečně se přiznávají a okatě vyzvedají přednosti socialistického tábora a NDR. Má-li vězeň ještě ke všemu štěstí, že má proletářské rodiče, může počítat s dobrou známkou. K "praní mozků" nedochází podle známého časového rytmu. Jeden vězeň není třeba vyslýchán po léta, zatím co jiný je povolán "nahoru" víckrát za rok. K výsledkům dochází zpravidla tehdy, když rodinní příslušníci podají žádost o milost nebo když státní návladní nařídí všeobecný výslech. Před každou plánovanou amnestií případně před prominutím zby-

ku trestu se vězďáci "perou mozky". Pro postiženého vězně je to pokaždé záležitost nadmíru nepřijemná. Protože ve východoněmeckých věznicích má každý politický trestanec špatné svědomí, neboť každému někdy někde určité selhaly nervy a pak řekl o slovo víc, než měl, je už předem duševně zatížen. Kromě toho je vězeň nucen, když chce v takovém výslechu získat několik bodů k dobru, aby předstíral — a kdo by si nepál po často mnohaleté vazbě moci se vrátit domů? Toto předstírání musí vězeň sice tak jako tak vydržet po celou dobu za mřížemi; k stejné smýšlelím přátelům však může být otevřený. Protože však špiclové získávají různé informace o kroužcích vězňů, je už v existenci těchto kroužků příčina politického zatížení jednotlivce. Podle povahy a charakteru je jeden tvrdý do všech důsledků, druhý poddanější. Počítáme-li, že každý trestanec je duševně zatížen, vyjde nám přibližná škála politického tlaku, jemuž je vězeň vystaven už v průběhu obyčejného dne. Stále klíčovat, stále se mít na pozoru před špicly a dozorcí, to vytváří mezi vězni a strážci, ale i mezi vězni navzájem napětí, které se sice brzy stává zvukem, které však napíná trestanecovy nervy na prasknutí. Svět za mřížemi má vlastní zákony. Sotva kdo se vrátí z východoněmecké trestnice po mnohaletém trestu, aby nebyl tímto světem nadlouho poznamenán.

V letech 1953 a 1956 se konaly tak zvané kulturní podniky: hudební skupiny a zpěvácké sbory, které zkoušely po pracovní době několikrát za týden, nacvičovaly vlastní programy (jež ovšem musely být vždy schváleny příslušným politickým důstojníkem) a jednou za měsíc pořádaly představení. Tyto programy měly zpravidla dobrou úroveň a byly u vězňů oblíbené. Protože se účinkující bránili pokusům — dát těmto představením "socialistický charakter, zasahovali do nich důstojníci zpočátku důkladnými škrty; později směli vězeňové stále méně nacvičovat, což se samozřejmě projevilo v menší kvalitě, a nakonec byly podobné podniky vůbec zakázány. Právě tak, jako byly jednoho dne roku 1956 odstraněny rozhlasové tlapače, které si trestanci směli sami vyrobit.

Pak se začalo s přeskolováním trestanců s pomocí filmů a přednášek. Také film se dobře hodí k zostření trestu: kdo se dopustí sebeменšího prohřešku, nesmí do kina; přednášky však trestanec musí navštěvovat, ať se mu líbí či ne. Každý pokus, vyhnout se jim, se trestá právě tak, jako každá kritika. V Torgau vyučuje "společenské nauce" spolupracovník listu Leipziger Volkszeitung. Filmová představení se konají obvykle každých čtrnáct dní. Stává se však často, že buď stávkuje promítací přístroj, nebo že politický důstojník film neschválí.

Jak kino tak sport slouží dozorcům jako prostředek nátlaku; protože každý dozor-

ce může určit, kdo nesmí do kina nebo na volejbal, záleží na libovůli těchto lidí, jak často a zda vůbec se trestanec může dostat do kina nebo na hřiště. V tomto systému mají dozorcí příležitost, jak štvát vězně proti sobě. A tak političtí trestanci mohou sportovat jen zřídka a obyčejně mají tuto výsadu jen nakrátko. Všechny tyto pokusy, jak ovlivnit politické myšlení vězně a přeskolit ho, nemají však vůbec žádný výsledek. Dosáhlo se tím jen toho, že se trestanec dříve či později naučí nosit masku. Ani sami strážci si o tom nedělají iluze. Protože však "nemůže být, co být nesmí", starý mlýn mele dál.

Německá otázka a my

Dalibor Žák

Nejvýznamnějším problémem dnešního světa je nesporně německá otázka. Ne pouze proto, že krize se rodí a vřou v Berlíně; ne pouze proto, že umělé rozdělení velkého kulturního národa musí být nevyhnutelně stálým zdrojem politického napětí ve světě. Pro komunismus je Německo klíčem k nadvládě nad celým lidstvem. Jeho průmyslový potenciál, jeho v poválečném vývoji znovu potvrzená energie, jeho zeměpisná poloha v Evropě, to vše přispívá k tomu, že rozhodnutí o svobodě a ne-svobodě padne v srdci Evropy. Komunistická expanse se zčásti ovšem přenesla již úspěšně do Asie a hlodá na Africe, avšak to nesmí být k tomu, abychom podceňovali komunistickou lačnost po Německu. Je tím nejuťučnějším soustem, na něž se komunismus sbíháji sliny. Historický paradox vedl k tomu, že se revoluce uskutečnila v polofeudálním Rusku a že i v posledních 15ti letech projevily převážně agrární země vůči komunismu nejmenší odolnost. Ideologičtí křtitelé hnutí vycházeli však z předpokladu, že místo pro světovou revoluci je v průmyslových státech.

Třídní antagonismy, na nichž vybudovali své teorie, byly obrazem poměrů, jak je viděli v západní Evropě. Lze se ovšem přit o to, jak to Marx a Engels tendenčně zvrátili, a ještě více o to, že společnost prošla zatím tak dalekosáhlým vývojem, že na jejich hypotézách nesouhlasí dnes ani tečka nebo čárka. To jsou sice platné argumenty, ale stojí ve stínu faktu, že Marxovo a Engelsovo učení napájí stále stejně komunistické myšlení. Je malicherné přeceňovat různé praktické korektury, neboť podstata zůstává. Ideologicky má komunismus stále tytéž kořeny.

Tyto kořeny sahají k Německu. Komunismus má maximální cíle a pokud jich nedosáhne, musí mít pocit neúplnosti. To je v politice snad nejnebezpečnější pocit ze všech, neboť tlačí vpřed síly fanatismu. Nejkras-nějším cílem je ovšem světová revoluce. Na cestě k ní je však nejdůležitějším krokem pohlcení vyspělého průmyslového státu a specificky Německa, nejen proto, že je geograficky první na řadě, nýbrž také proto, že v ideologickém podvědomí komunistů je to pevný závazek k Marxo-

vi a Engelsovi. V prvních letech po říjnové revoluci byl komunistický boj o Německo vášnivý a prudký. Stalin tento cíl později dočasně odložil, neboť mu bylo jasné, že jeho síly na jeho uskutečnění nestačí. Druhá světová válka byla však rozhodným přelomem a intenzivní sovětská politika v německé otázce začala ještě několik minut před posledními výstřelky, ve chvíli, kdy východně od Berlína přistálo letadlo s komunistickými předáky, školenými v Moskvě, s Ulbrichtem v čele. Západní spojenci byli už v tom okamžiku o několik kroků pozadu. Soustředili se na úkol zničit nacismus, ale scházela jim ujasněná představa o tom, jaký má být německý vývoj po vykoření nacistického zla. Kdo chce, může si ovšem předstírat, že západní spojenci si klestili cestu Německem s představou, že bojují také o demokracii pro německý národ. Takové idealisování historie nepomůže však ani těm, kdo v ně věří, tím méně prokáže jasnou zřetelnost západní politiky v době války. Program pauperisace a kolonisace Německa neměl s cílevědomou demokratisací nic společného a než vyprchalo idealisování prý změněného Sovětského svazu v západních představách, nepokulhával západ politicky už jen o kroky, ale o sáhodlouhé míle.

Výsledkem je dnešní stav. Ofensivní východ má všechny výhody útočníka, defenzivní západ všechny nevýhody obránce posic. Krize se však zaostřila natolik, že německá otázka hrozí propuknout v otevřený boj, a celkem nikdo se neklame o tom, že to není pouze boj o Německo, nýbrž o Evropu a demokracii vůbec. Kompromisy a dohody nejsou vyloučené, avšak závažné je, že nelze počítat s likvidací německého problému, neboť trvalým řešením by mohlo být pouze sjednocení na základě sebeurčení. Kde jsou pro to, dnes politické předpoklady? Optimistické fráze politiků je nevytvorí. Musíme počítat s dlouhodobým trváním německé krize. A tu je právě pro nás svrchované dů-

ležité položit si otázku, jaké stanovisko k ní máme zaujmout my. Jako svobodomyšlní jednotlivci ve svobodném světě nepocítujeme tento problém snad tak naléhavě a je pro nás přirozené, že ideály demokracie jsou povznesené nad všechna omezení.

Německo je však pro nás také národní problém. Výklad smyslu českých dějin jako obranného boje proti německému tlaku přelšel všem do krve. Naše vítězství a naše porážky vyplňují naše vědomí. Poněvadž jsme bojovali, okrasovali jsme také své stanovisko. Zlehčili jsme tím však také svá rozhodná vítězství. Idealismujeme si I. republiku, oprávněně potud, že to bylo státní zřízení čestně demokratické i v dobách, kdy se v drtivé většině evropských států prosazovaly diktatury, oprávněně potud, že to bylo nejlepší státní zřízení v našich novodobých dějinách. Ztratili jsme však smysl pro objektivní zvážení těžké hypotéky tohoto státu, jeho národnostních problémů. První republika vyrostla z našeho mladého nacionalismu a jejím stínem je, že jej nepřekonala. Víra v národní poslání, prodlužování buditeckého zápolení v pohraničí, to se pokládalo za ctnost. Věřili jsme v ni tak pevně, že negativní postoj menšin ke státu, postoj často vyprovokovaný neulomným hrotem českého nacionalismu, byl nám všem nepochopitelný. Všechna čest pokusům lepšího spoluzití na státní úrovni, včetně reprezentace menšin ve vládě, avšak antagonismus národních skupin nebyl nikdy vyhojen. Tragedie první republiky přešla v tragedie nové, a vyústila pak v tak zvané definitivní řešení roku 1945. Pro a kontra radikalismu odsunu může vyplnit nekončící knihy. Řešení ovšem vyvrátilo iluze o zakořeněné věrnosti humanitním ideálům, zvláště když se pozvedlo tak málo hlasů proti krvelačné divokosti scén, toto řešení provázely jící.

Mase národa zbyl z toho všeho pocit nepopíratelného špatného svědomí a také strachu. Přes činnost za-

hraničního rozhlasu je nepochybné, že komunisté mají mnohem lepší možnosti masu národa ovlivňovat. V německé otázce jsou velmi houževnatí a, ačkoli je to přesně nejspolehlivě usuzovat, lze celkem spolehlivě usuzovat, že se jim propagační ovlivňování obyvatelstva v tomto směru daří snadněji, než na příklad mohou spoléhat na účinky kritiky Spojených států nebo generála de Gaulle. Štrašák revanšismu plaší hejno vrabců-prospěcháří. Něžná starost o kulturní odkaz dob dávno před komunisty je také starostí o udržení jistého vlastnictví, jehož tendence lze celkem pohodlně a bez námahy usměrňovat v duchu postoje režimu k německé otázce. Pravda o vývoji v demokraticky obrozeném západním Německu je tou poslední pravdou, jež má dovoleno proniknout na veřejnost. Jestliže by národ byl postaven před výběr, jak dalece by v něm převládaly nacionalistické pohnutky? Můžeme na to dát směle odpověď?

Je jasné, že demokratisace vnitřního života v západním Německu vyžaduje si i na nás závažný úkol, jakési přehodnocení hodnot. Lidé, kteří odešli z domova, mají ovšem menší potíže odhodit plášť národního šovinismu docela. Ale to je evropský

úkol pro celý národ. Zda to není rovněž nejradiálnější vnitřní revoluce? Opakujeme si všechny nacionalistické tradice našeho národního, politického a kulturního života od dob národního obrození. Musíme dospět k revisi. Nemůžeme však mít dvojznačný postoj. Naši naděje je ovšem evropské sjednocení. V jeho rámci se prolínají zájmy řady evropských zemí, v jeho rámci mizí přízrak vše pohlcujícího Německa, neboť není dominantní rozpínavou silou, nýbrž je podřízeno zájmům evropského celku. Hořkost vystěhovaných menšin se do značné míry rozplynula pod vlivem hospodářského rozkvětu v západním Německu a generační změnou. Špatné svědomí a strach nemusí být chmurami, pod jejichž tíhou bychom se nepovznegli nad zatížení minulostí. Německý národ to dokázal. Je to jisté také v silách našeho národa. V německé otázce není a nemohou být proto naši volbou nacionalismus a protiněmecké tradice. Volba je zcela jiná, je to volba mezi svobodou a demokracií na jedné straně a politickým terorem na straně druhé. České rozhodnutí by mělo vést k vlastenectví nejčestnějšímu. Tím je právě překonání zbytků šovinismu.

“Všeobecné spiknutí” Egona Hostovského

Jan Čep

Je tomu už nějakých pětadvacet let, co vyšla Hostovského první knížka *Zavřeš dveře*, a do té doby narůstá jeho literární dílo v rytmu ku podivu pravidelném: romány *Ztracený stín*, *Případ profesora Körnera*, *Černá tlupa*, *Žhář*, *Dům bez pána*, vycházejí v intervalech jedno- až dvouročních, až do druhé světové války. Před nacistickou okupací se uchýlil Hostovský do Belgie, prožil tragický ústup Francií v roce čtyřicátém a dostal se přes Portugalsko do Ameriky. Ze zkušeností válečných

let a prvního exilu čerpal náměty k románům a vyprávěním *Úkryt* a *Listy z vyhnanství*, *Nezvěstný* a *Sedmkrát v hlavní úloze*; v druhém exilu, ke kterému se dobrovolně rozhodl, když svoboda jeho země byla po druhé zardoušena, napsal romány *Pálmoční pacient*, *Dobročinný věčirek* a konečně román o kterém dnes hovoříme.

Všeobecné spiknutí je dosud nejrozsáhlejším dílem Egona Hostovského a zároveň jeho dílem nejintenzivnějším a nejodvážnějším. Jsou v něm

obsaženy skoro všechny náměty jeho dosavadních knih, ale zdaleka ne ve smyslu pouhého opakování. Ačkoli je to příběh vypravovaný v první osobě, je obydlen tolika postavami, střídá se v něm, prolíná a souzní tolik osudů, že při něm nutno myslet na složité románové kompozice Dos-tojevského nebo Proustovy.

Začíná to jakoby nic v kterémsi domě na břehu Hudsonu, přátelskou schůzkou u spisovatele českého původu Jana Barče, který slaví své narozeniny. Mezi pozvanými jsou lidé známí i méně známí, autorův advokát, nakladatel, filmový producent, duchovní, kterého potkal za války na útěku v Portugalsku, a jeho věrná přítelkyně Milada. Dvě tváře však upoutají hostitelovu pozornost: jedna z nich patří plavovlasé ženě, s kterou se ještě nikdy nesetkal, ale která se chová, jako by ho už odněkud znala; druhá ho překvapí ještě víc: je to jeho přítel — nepřítel z mládí, Jiří Beck. Kdo ho sem pozval? Jak se vůbec ocitl v Americe?

Když dojde k připitku, připomenou hosté oslavenici, že jim slíbil vyprávět příběh svého života. Jiří Beck se předtím rozloučil a načmáral Barčovi na kus papíru svou newyorskou adresu. Bylo by se dalo autorovo vyprávění stejným směrem, kdyby se u něho nebyl objevil ten nenadálý host?

“Můj Bože, kolikrát jsem snil o velkém dni, kdy budu obklopen přáteli a pronesu kouzelné slovo, jež se rozpučí v úrodnou větu, a ta opět rozkvetne v celý příběh, v kouzelný příběh, který obsáhne a vstřebá světelné výchvěvy mé duše a duší všech těch, které mám rád . . . Vypravěč příběhu už nebude postavám osamělou: jeho slovo se promění v dech jeho posluchačů a prostor mezi nimi se bude chvít paprsky utrpení a radosti, hrůzy a štěstí, bělostným úchvatem nad úžasným zázrakem života na zemi.”

Účinek Barčova vyprávění je však zcela jiný: způsobí podivný rozkol

mezi ním a jeho posluchači, a mezi jeho posluchači navzájem. Advokát mu vytýká, že nezohodnotil filosoficky zkušenosti, o kterých vypravoval; duchovní mu vyčte, že všelicos zamlčel nebo překroutil, nakladatel a filmový producent na něm chtějí, aby jim dal k dispozici látku svého vyprávění, kterou si dají zpracovat podle potřeby a k žádoucímu účinku.

Vypravěč si sám uvědomuje, že ho nutí formální výběrová metoda, aby upravoval pravdu a skutečnost, a klade si otázku, mohou-li být pravdivě vyjádřeny a sděleny nejintimnější a nejpravdivější zkušenosti lidského života. Zároveň však cítí, že jeho vyprávění bylo něčím víc než nějakým souhrnem událostí minulých: že ta minulost je v něm podivuhodně a nebezpečně živá, že přesahuje do jeho budoucnosti. Zmocní se ho jakási závrať, jeho osobní vědomí jako by se hrozilo roztřípit.

Vyprávění se od této chvíle pohybuje v několika rovinách, a nelze je shrnout tak zvaným obsahem. Postavy a události se dostávají okolo vypravěče do podivného víru, v kterém chvílemi ztroskotává jeho osobní totožnost.

Setká se ještě jednou se záhadným Jiřím Beckem, který byl upírem jeho mládí, ale nyní jako by se byl stal jeho svědomím. Nevidí ho nikdo jiný než on. Kdosi mu tvrdí, že je dávno nebožtík, že jsou o tom bezpečně zprávy. Když se s ním rozloučí po druhé a naposledy, zjistí, že mu záhadný návštěvník zanechal kruté dědictví: své nečitelné pavoučí písmo . . .

Jan Barč má pocit, že je obklopen všeobecným spiknutím, zejména když jeho bývalí přátelé objeví, že se nemůže ani podepsat svým rukopisem. Podezřívají ho, že duševně ochuravěl, a pokoušejí se ho učinit neškodným. On sám si je však jist, že skutečnost je jiná; že je v jeho zdánlivém vnitřním rozdělení víc pravdy než v životě těch, kteří zbaběle odvracejí oči od svého nitra, neodva-

žují se pohlédnout tváří v tvář své vlastní pravdě. Dávají se utvářet vnějším mechanismem života, dělají to, co se od nich čeká, zkrátka žijí jenom na povrchu, vzdáleni od sebe samých. Jejich existence se přizpůsobuje pouhým statistickým datům. I ti dva poslední, kteří mu zůstali věrni, se k němu začínají chovat s jistým soucitem, přestávají rozumět. Milada se ho snaží zachránit před ním samým; záhadný Robert Horn vyhovuje zdánlivě všem jeho rozměrům, ale ve skutečnosti ho zrazuje víc než jiní.

Jan Barč chtěl odjet s jeho pomocí za hlasem plavovlasé ženy ze svého večírku, která se mu proměnila v severskou vílu.

“Pojd’me do Norska, Jenc! Jaká samota — splýváte v ní s živly. Jednou se cítíte zajedno s příbojem, který se po vás vzpíná, jindy jste větrem, který pádí k dálkám a výškám — anebo jste mlhou. Máte-li nějaký zármutek, je s něho smyta bolest, bere na sebe rozměry kosmické, vznáš se mezi nebem a zemí jako vzdálený sloup. V té samotě je svrchovaná svoboda, svoboda orlí. — I děti jsou v té zemi jiné, protože si tykají s živly . . .”

Když slyšel po prvé to pokušení z úst známé — neznámé, ozval se v noční tmě pod okny drásavý dětský pláč: teprve později uhládl, že to bylo dítě plavé ženy, skandinávské sirény. Ten pláč v něm opět uvolnil cestu k němu самому i k druhým, když se okolo něho stahovaly kruhy příšerné cizoty. Probudil v něm přítomnost nejmladší sestry, která umřela jako dítě, a na kterou měl tak málo času. — Roztrhal jízdenku do severského mythu, a vyšel sám do zasněženého parku. Z houští se vynořilo děvče, kterému dal jméno své mrtvé sestřičky. Stěžovalo si, že si nemá s kým hrát. Musil ulomit se stromu větev a kreslit jí do sněhu její jméno.

“Mám zmrzlé prsty, ale pomůžte-li

mi, třeba to dokážu. Tak . . . drž haluz se mnou . . .”

“Vidíš, že to jde! A teď mi napiš svoje jméno! Ale já ti už nebudu pomáhat!”

Tak jsme si hráli, kreslili a psali do sněhu. Nikdo mi už nevedl ruku.

V tom zavolala s chodníku nějaká žena čísi jméno, a děvčátko řeklo, že už musí jít. Její jméno nebylo Marta. Vrátil jsem se k lampě a hleděl jsem na čmáranice ve sněhu. Byl bych dal nevím co za to, kdybych si byl mohl děvčátko nechat; ani ono nemělo, s kým by si hrálo “na život” — na život, v kterém jsem toužil potkat svou nebožku sestru. — A najednou mě zachvátil pocit štěstí: uviděl jsem ve sněhu zárazek.”

Je to opět jeho vlastní písmo, a s ním vlastní já opět nalezené a osvobozené, schopné lásku přijímat a lásku dávat. Mátohy, které ho obklopovaly a které na sebe braly masky jeho přátel, ucouvou před důkazem jeho duševního zdraví; když odejdou žalobci, soudcové a policajti, zůstanou vyprávěcí sám s Miladou.

“Mrazí mě ještě po celém těle”, řekla. “Jsem tak šťastna, ale bojím se, že to nepotrvá. Všechno je tak křehké . . .”

“Ano, všechno. Všecko, čím jsme, co vidíme, o čem sníme, čeho se dotýkáme prsty nebo myšlenkami — cokoliv z toho může být každou chvíli roztrženo.”

“Všecko nám bvlo jenom propůjčeno.”

Je to opět Jan Bareš — nebo spíše je to teprve nyní on. Jeho závratné vnitřní dobrodružství ho lidsky obohatalo.

Egon Hostovský je z rodu těch, kteří prožívají do hloubky existenciální úzkost uprostřed nynějšího světa. Není schopen snadného optimismu, protože nechce utíkat od žádného nebezpečí, které se otvírá kolem moderního člověka a v něm samém. Vy-

právěc jeho příběhu má jednu chvíli intuici, že všechno, co dosud prožil — věci, na které si vzpomíná, i věci dávno zapomenuté — je v něm přítomno skutečně a zároveň.

“Byl jsem najednou bezčasovým, všudypřítomným svědkem a zosobněním všeho, co se mi dosud přihodilo. Takové sebepoznání se liší jenom o vlásek od spálení zaživa. Znáť všechno a vzpomínat si na všechno — to může člověk vydržet jenom zlomek vteřiny. Ano, prožil jsem v tom zlomku

div, který je většinou lidem dáno prožít jenom v posledních chvílích, když se jim objeví jejich životy ve své úplnosti . . .”

Z takové úžasné zkušenosti se bezpochyby zrodil poslední román Egon Hostovského, představující neobyčejné úsilí psychologické, mravní a umělecky tvárné. Jeho výsledným akordem je pocit osvobození a smíření se sebou i s druhými. Je to ovšem rovnováha vratká, které nemůže být dosaženo jednou provždy.

Picasso a naše výtvarná kultura

Jaroslav Jíra

Osmdesátka Picassova, které se dožil koncem října v plné svěžesti tvůrčí životní, rozvířila opět zájem odborné i široké světové veřejnosti o osobnost, jejíž samotné jméno je symbolické. Jedněm představuje ve zkratce celé moderní umění a jeho nové zásady. Pro ně je Picasso nesporným géníem, který už přes půl století nepřestává udivovat a překvapovat novými a novými projevy své nevyčerpatelné tvořivosti. Zdánlivě navzdory všemu, ale ve skutečnosti vždy objevitelské a svobodné. Je-li možné někoho právem nazvat malířem revolučním, je to Picasso. Jeho dílo může budit a vyvolávat nejrozumnější odezvy, nenechává však nikoho chladným. Nechybějí ovšem hlasy, které Picassa pokládají stále ještě za šarlatána a jeho dílo za skandální, tak jako to činili jejich otcové před 500 lety.

Picasso prošel ve svém uměleckém vývoji četnými a zdánlivě i skutečně protichůdnými cestami. Nedal si nikdy předpřisovat a až do krajnosti vyzkoušel každé nové období. “Maluji předmět tak, jak jej myslím a ne, jak jej vidím”, byla jeho okřídlená slova před 50 lety, když se odvážil osvobozujícího kroku, když rozbil vnější formu předmětů a dal v kubistické konstrukci novou pevnost a prostorovou tělesnost obrazu a kresbě.

Každý umělec, kterému umění je hledání nových výtvarných projevů, nutně pro-

šel, chtěl nechtěl, Picassovým strhujícím vlivem a podlehl jeho tvůrčí inteligenci. Neboť Picassovo umění není jenom experiment, je to daleko více: znamená velký osvobozující čin, i když zdánlivě rozbíjí tvary předmětů. Kubismus měl a má své četné hodnoty kladné. “Přináší zmnožení citového života”, jak pěkně řekl svého času Feuerstein. A zde je mezníkem a východiskem nového umění.

A už 50 let znamená kubismus obrození a obohacení také naší výtvarné kultury. Moderní české malířství, které v prvním desetiletí tohoto století projevilo vůli žít v evropské současnosti a výstavami Osmy učinilo první kroky na veřejnost, si uvedlomilo velmi záhy klíčový význam kubismu pro nové umění. Mladým umělcům tehdy, v letech 1910 až 1914, byl kubismus stěžejním problémem generace, nejen v tom, jak byl přijímán, nýbrž i v tom, jak byl odmítán. Současné moderní české a slovenské umění je nemyslitelné bez tvůrčích vlivů a přínosů picassovských.

Jasnozřivý přímo vliv měl mladý tehdy historik umění dr. Vincenc Kramář, který za svého pobytu v Paříži před první světovou válkou pochopil novost umění Picassova a koupil si asi 15 jeho obrazů z let 1907 až 1913, od nekubistického ještě autoportrétu Picassova z r. 1907 přes jeho typická první kubistická zátiší

až k větším komposicím. Kramářův-druh dr. Antonín Matějček, který tehdy rovněž dlel v Paříži, patřil s ním a s dr. Václavem Nebeským mezi první propagátory Picassova umění u nás. Tisknou a reprodukuji je v mladých revuích, "Uměleckém měsíčníku" a "Volných směrech". Přidružil se k nim bystrozraký F. X. Šalda.

Z umělců poznali Picassa, ještě v jeho tzv. obdobích růžovém a modrém s pieroty, harlekýny a klauny a potom první kubistických pokusech, Emil Filla, Bohumil Kubišta, Antonín Procházka, O. Kubín, Vincenc Beneš, Josef Čapek, z mladých sochařů Otto Gutfreund. Jejich obrazy již od roku 1910 vděčí mnoha podněty moderní Paříži a především Picassovi. Žádný z nich však nenapodoboval Picassa otrocky a satelitně, nýbrž každý naopak obzíravě hledal v picassovské velkorysosti náznaky vlastní tvorivosti.

Tak především Kubišta, "Je cubiste Kubišta", jak mu říkali v Paříži, se samostatně zamýšlel nad moderními výtvarnými problémy a od jeho Kavárny a Kolombiny z r. 1910 přes Jaro, Zátíší s lebkou, Lom, Sv. Šebestián a Oběšenec, roste postupně jeho vlastní tvůrčí umění, inspirované kubistickou revolucí. Porota mezinárodní výstavy v Paříži r. 1937 udělila Kubišovi posmrtné vyznamenání a uznání, že se dopracoval k samostatné mezinárodní vysoce tvůrčí osobnosti.

Jestliže Antonín Procházka prošel dlouhým kubistickým obdobím, nejvíce, a možno říci trvale, poznamenal kubismus Emila Filla. Picasso, se kterým se Filla stýkal před první válkou v Paříži, mu objevil nový malířův poměr k světu a k novému výtvarnému projevu, to je problém trojrozměrného předmětu v dvourozměrné ploše obrazové, a krom toho problém znázornit předmět nikoli z jednoho perspektivního pohledu, nýbrž ustavit jej spojenými centrálními perspektivami v jediný absolutní pohled. Emil Filla, který patřil k našim a mezinárodním klasikům kubistického usilování, nás naučil v nesčetných variantách svých obrazů mít radost z krásy všedních věcí: z krásných tvarů houslí, z prostých zátíží se sklenicemi, lahviemi, dýmkou, kartami či výstřižky novin na stole. Ve všem, co

tvorí, je Filla v kubistickém světě. Nic ho neodradí, ani první válka, kterou prožil jako legionářský pracovník v Holandsku, ani druhá válka pod nacistickou okupací a koncentrační tábor. Musel přijít komunistický režim v Praze s příkrým odsouzením a zákazem jeho umění, aby Filla se jako poslušný nedávny člen strany se smrtí v duši podrobil příkazu a kreslil "socialisticko-realisticky". To Picasso, který je rovněž od roku 1945 členem strany, si od ní a od nikoho nedá rozkazovat, co a jak má malovat.

Nová mladá generace poválečná měla u nás už postavení snadnější. Její tvůrčí a estetický teoretik Karel Teige, který navštívil na jaře r. 1922 Paříž, se osobně poznal s Picassem, tehdy v období klasicismu, a seznámil naši mladou veřejnost s kubistickým umělcem, hlavně sochaři a architektu. Jeho stěžejní význam je v tom, že v revui Stavba, kterou vedl až do druhé světové války, Teige přinášel díla pokračující důsledně v kubismu a uskutečnil u nás skutečnou školu architektů, kteří z kubistického dědictví vytvořili naši

moderní technickou civilizaci. V jejím čele stojí architekti Krejcar, Honzík, Frágner, Heythum, Tyl, Chochola a z doby před první válkou Gočár a Janák, jejichž kubistické výky a stavby byly mezi prvními v Evropě.

Picasso, který po válce pracoval pro moderní ruské balety, působil také na architektu Bedřicha Feuersteina, jenž v divadelních dekoracích a kostýmních návrzích pro švédské balety (r. 1921) vytvořil moderní, jasné a svítivé inscenace postkubistické inspirace. Získal jimi Paříž a otevřel si cestu do ateliéru proslulého architekta Benjaminina Perreta. Za pobytu ve francouzském a španělském baskickém kraji objevil Feuerstein spolu se svým druhem malířem Šimou rodný kraj kubismu, vytvořil četné bohaté barevné akvarely, které je možno právem zařadit mezi nejlepší díla kubistické inspirace. Také Šima prošel tehdy obdobnou cestou a vzdal svůj hold Picassovi a kubismu.

Rovněž celé umění Josefa Čapka z této doby je prozářeno picassovskými reminiscencemi. — Mladý eklektický malíř a experimentátor Zdeněk Rykr se v letech 1923 až 1925 učil přímo u Picassa, stejně jako František Muzika se za svého pařížského pobytu (1924-25) zblavil počátečního poetického primitivismu a prošel poválečným picassovským kubismem. Zmocňoval se kubistické formy někdy až úporně, ale se zdarem a dovedl dát svým zátiším vedle rafinované barevnosti osobitý jemný výraz.

Dr. Václav Nebeský nakoupil pro Moderní galerii několik znamenitých pláten Picassových a propagoval je horoucně ve svých kritikách. Na podzim r. 1922 uspořádal Mánes v Praze velkou Picassovu výstavu.

Picassovské dědictví se projevilo mezi dvěma válkami v našem malířství i sochařství nesčetnými vlivy, od modrého období pierotů až po jeho figurální realistické komposice. Je možno říci bez nadsázky, že žádný umělec neměl tak bohatý a tak všestranný vliv na rozvoj našeho moderního umění jako Picasso. K. Šourek, B. Piskač, Iša Krejčí, ve svých začátcích též Jindřich Štýrský a Toyen, ze slovenských

Prostíme čtenáře "Zápisníku", aby se ve věcech administrativních obraceli na tyto naše zástupce:

KANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugeidsgt,
Skien

ZÁPADNÍ NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningerstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBELOVA,
Lorystrasse 61/15
Wien XI,

umělců Ludo Fulia, J. Bauch, O. Dubay a j., ze sochařů vedle předválečného O. Guttfreuda Vincenc Makovský — všichni prošli některým obdobím jeho bohaté tvůrčí činnosti.

Celá naše moderní umění posledních padesát let je tedy poznamenáno Piccassem. Mohli bychom jeho tvůrčí vliv sledovat i ve výtvarné skladbě poválečných obrazů Zrzavého, u Kremličky, u Špály, u V. Beneše, Otakara Nejedlého, Fr. Tichého, abych jmenoval jenom několik nejvýznamějších.

Picasso sledoval se zájmem nejen vývoj našeho mladého umění, stýkal se s našimi umělci a kritiky, nýbrž i náš zápas o udržení samostatnosti. Když po uchvácení Československa Hitlerem mladí čs. umělci v Paříži, Fedor Loevenstein a F. Matoušek, oba adeпти picassovských poučení, pojalí úmysl vydat s francouzskými přáteli almanach "Homage à la Tchécoslovaquie," Picasso se přihlásil mezi prvními a věnoval obraz pomocnému fondu. Almanach vyšel na jaře r. 1940 a je dnes vzácnou publikací. Picasso si naň ještě zcela nedávno s účastí vzpoměl.

I v poválečné nynější generaci mladých, pokud měla v krátkém čase možnost nahlédnout do duševní dílny Picassovy, se projevil jeho stopy (u K. Černého, M. Troupa, F. Ronovského, Holana ml. a j.), které však nynější politický režim v zápětí udušil. Nepřímou se však jeho vliv projevuje i nyní stále. Neboť Picasso, to není jen kubismus v nesčetných jeho obměnách, to je i nové pojetí klasicismu, zjednodušený realismus, sugestivní realistické zkratky tuší atd. Picasso je živá a nevysychající studnice nových odvážných pojetí předmětů a komposice, ničím nepoutové tvůrčí inteligence a svobody. Od Picassova je se možné učít do nekonečna. Po dlouhém váhání dovolil pražský režim vystavovat Picassovy obrazy získané nákupem dr. Nebeského a loňským odkazem dr. Vincence Kramáře. Naši mladí umělci i obecnost tak mohou zčásti poznat umělce, který tak pronikavě zasáhl i do našeho umění.

Na nedávné výstavě francouzského umění v Moskvě byl vystaven Picassův kubis-

jící ženský akt. Výběrčí komise upozornila Picassu, že by nebylo radno, aby vystavoval právě ženský akt, protože ruské umění toto téma odmítá. Picasso však prohlásil: "Jsem především malíř ženských aktů a chci poslat tento obraz. Nebo nic." Moskevští censoři se neodvážili obraz odmítnout, protože Picasso je ve Francii a v komunistickém světě pýchou strany. Chruščov se při návštěvě výstavy zastavil přirozeně před Picassovým obrazem a řekl

posměšně: "To pro mne není umění. Já musím na obraze poznat, zda představuje ženu nebo krávu." — Když přátelé tlumožili Picassovi Chruščovovu "kritiku", odpověděl Picasso bezděčně týmiž slovy jako Jan Hus na hranici bigotní babce, která přiložila dvě polínka, aby prý oheň lépe hořel: "Svatá prostota!" F. X. Šalda napsal případně: "Soudit není pomlouvat a klevetit. Soudit je funkce rytířská a ne babí."

Děda vypravuje o bojácných a nebojsech

Gertruda Goeppertová

Četníků a úřadů se v Dolním Městě nebáli, zato duchů a strašidel. Jít kolem krchova nebylo jen tak. Jednou si tam lehl pocestnej, co nemohl najít nocleh, uvázal si okolo krku bíléj šátek, víme, aby mu nebyla zima, a jak se rozednívalo, vykrouk přes zed' a zrovna šla bába s dědkem stct. Jak ho bába spatřila, udělala be a ležela na zemi a za dědkem se jen prášila. Bába za chvíli otevřela oči a pocestnej znova nakukoval přes zed', honem je zas zavřela.

Blázniavá Káča, co pouštěla v noci dobytky a dělala dobytčím, šla za tmy na hřbitov, ta se nebála, nasbírala tam lebek a hnátů a házela je po učitelovi; nesl si vejšluzku z muziky. Ten letěl, až čepici ztratil.

Policajta jsme měli podařenýho. Rád si přiknuhl. Spadl jednou do hrobu na rakev, pozůstalí místo pláče se smáli a ani kněz se nemoh udržet.

Když šel večer v zimě opilý domů, potkali ho dva kluci, bylo to na Mikuláše, měli opádky na hlavě a březové pruty a šli po chalupách. Klátil se sem tam, kluci šli k němu a: modli se, modli se, modli se. On klekl na zem, rozháňl rukama: odejděte, tiž duchové, a vyhrnul si kabát. Kluci mu namydlili po uších, on ležel, až strachem bezduchej padl u nás na vrata, myslel, že to byli čerti.

Jednou jel napítej kočárem, šli jsme s klukem kolem, chválil jsem mu volky, jaký to jsou pořádný volky. Najednou druhéj cháb, co seděl s ním, křičl: Hrome,

hot, hot, jsme ve škarpě, lidičky. Ale volky ne zabrat, kluk vyndal kolo u vozu, mezitím co jsem mluvil. My jsme se s ním naryvodděli! On s druhým slezl a chtěl kolo zandat, ale jak se sehnul, plácl sebou kleče na zem a zas a zas, až jsem se nad nimi smíloval a kolo jim nasadil, když už jsem měl ty zábavy dost.

Zavolali ho na vandráka s peroutkou za kloboukem. Policajt přišel do hospody už trochu nadrátoranej a začal se nad vandráka vypínat: papřty!

Vandrák honem hledal papřty v kapse a bafil policajta jakoby nic loktem. Policajt zavelel: zatýkat ho!

Vandrák se obracel jako na zatýkání a bafil ho znova. Hospoda se smála, policajt hned chlapa vyvodděl za vrata, ale nepolepšil si. Tužák vyčíhal jeho vratky nohy, poválil ho a nacpal mu sněhu do kapes, za krk, pod kabát, do kalhot a ještě mu hospoda za to pobavení zaplatila kořalku.

Policajtovi se vysmívali, že i bezruký ho zmldtil — praštil po něm při muzice pílilitem; ale on se bránil: přece jednu ruku měl! Když umřel, všichni jeho kamarádi se opili a lezli k jeho hrobu po čtyřech, přes hroby, uáli se, byla to spoušť. Mumraj býval i o muzikách. Přemluvil jsem jednou hospodskýho, aby nám zas jednu povolil, on to udělal, že jsem to byl já a tancovalo se, ale byl tam pacholek od Muchů a tancoval s děvečkou, kterou chtěl druhéj pacholek, ten je oknem uviděl a praštil tam kamenem ze silnice.

Hospodský uzał kořě, už ho stejně držel v ruce a začal to vymetat a řval: tak ještě okna mi rozbijete ke všemu!

Všichni rázem utekli, tak hospodskéj se pustil do fláknětdře, ometal ho, tehdy byl pane nástroj rozladěnej, všechny píšťaly vypadaly. Dolnoměšťáci se nedali, někdo některého urazil, ten mu dal facu a už to šlo. Bratr Pepík byl v Meziklastech, byl tam také švagr Vejsada a ten se chtěl jednomu pomstít, Pepík byl koumec, držel ho, v tom někdo Pepíka pichl do zad a teď zas držel Vejsada Pepíka. Začala mela, vymlátili tehdy celou hospodu, bít se nahomá od židlí, lidé utkali a bđli se až na návis, někteří seděli až do rána na stromech. Kluci leželi na všechny strany a koho chytili, toho mli. Jeden jim povídl: ale hořkové, nechte mne, já jsem přece Horkej! Horkej! Horkej! pichl do zad, oni na to dali mu co proto. Bratr čistil hospodu, že chytil prvního rováče za nohy, začal s ním točit, až všichni vytlali a pak ho vyhodil oknem, až se vyrazilo. Já byl teprv pašák, na mne si nepřšel nikdo, když jsem já byl při tom, ani nezařáli.

Naše maminka byla vojanda, nelekla se. Střílel jsem do uran, puška se mi roztrhla a prach se vysypal do tváří. Maminka vzala kudlu z kuchyně a jeden brok po druhým mi vyrejpala, jak to bolelo, neptejte se, a povídala při tom: Kluku, jen abys měl ještě jednou takovej obličej, jakos mívával.

Ze mne měli vítr, ale slabí ne. Chodíval k nám Nácek Kurků, kterej se narodil zároveň s mým tatínkem, ale nebyl větší než špalek. Bál se psů a kominika. Šel a zpíval: od městečka ke vsi kupte si, mládenci, olej brabencovej! Prý byl podruhný syn z Řečice, ta ho nosovala v zimě přes les v náši do školy, aby někdo nezmrz. Jednou se naše Anka našernila schválně sazema a vzala šitku a starěj Nácek se div nespláhl, vyskakoval na plot a brečel jako dítě. Dalo mi to, než jsem ho uchlácholil. Dlouho se nám potom vyhýbal. Ale přišel zas. Uměl všechny ptáky, co jich bylo, krajem a lesem chodit, poslouchal a předváděl. Po kosovi zpíval, po sýkorce písal, čermáky a lindušky cvrlikal. A jako pták se dal vyplášt, stačilo psa pustit.

ANONYMNÍ DOPISY patří do koše. Tentokrát číníme výjimku. Nepodepsaný přítelček z New Yorku napsal k Jirův článku o vlivu Francie na čs. výtvarné umění: "Líbila se mi první část . . . Ale ve druhé jste nám ukázal jen mazaly nakažené modernou . . . Ani Kupka, ani něčeský Gutfreund a Feuerstein, ani Příbyl nebo Tichý, ani Šíma, ani Toyen nás nemohou zajímat a pes po nich neštěkne . . ." Nýbrž po nich štkne hrdina, skrývající se v cudné anonymitě, mohli bychom dodat. Další anonymní borec z Paříže: "Pro mne je největším českým malířem Václav Brožík . . . Kam se hrabou 'malíři', které vychvalujete a kteří mu nesahají ani po kotníky, Kupku v to počítají. Čím mají židovštější původ a němečtější jméno, Gutfreund, Karpeles, Feuerstein, Loevenstein atd., tím větší zalíbení v nich nacházíte . . ." Škoda, že nám pisatel nesdělil své vlastní jméno, abychom své zalíbení mohli najít v něm. Naši odpovědi na tyto a podobné dopisy je jednak další Jirův článek, jednak naše stanovisko k německé otázce, které se v tomto čísle pokoušíme vyjádřit, a pak ovšem též náš postoj proti antisemitismu, jak ho zastáváme od začátku naší práce.

J. D.

KOVTUNOVY PŘEKLADY PASTERNAKA —

"Každý překladatel se koji nadějí, že to udělá lépe než jeho předchůdce. Nejsem výjimkou z tohoto pravidla. Právě tak málo originální jsou mé náhledy na cíle a metody překládání. Věřím jako mnoho jiných, že věrnost překladu nezávísí na tom, zda je nejdoslovnější, nebo zda přesně napodobí metrum. Překlad je jako portrét. Oba jsou živému originálu podobny pouze tehdy, žijí-li samy. Překladatel musí být v jazyku, do něhož překládá, doma právě tak, jako autor v jazyku, v němž píše. I překladatel je autorem." Na tato Pasternakova slova, otištěná roku 1956 v prvním sborníku *Literární Moskva*, zapomněl asi Robert Vlach, když se v 5. čísle *Studíj*, které vydává Křesťanská akademie v Římě, pustil s takovou vervou do Jiřího Kovtuna pro jeho překlady básní z Pasternakova románu *Doktor Živago*. Obvinil ho především z toho, že "pasternakovskou konkrétní, složitou, náznakovou dikci" zředil,

zbanalisoval a dokládal to podrobným rozbozem Kovtunova překladu a jeho kontrastů se originálem. I když není zcela jasno, zda podle Roberta Vlacha je pasternakovská dikce konkrétní nebo náznaková — těžko může totiž být konkrétní i náznaková zároveň — zdá se nám taková kritika pomýlená. Kdysi si dovolil západoněmecký časopis *Der Spiegel* žert a vytrhl z *Doktora Živago* věty, které samy o sobě zněly banálně, jakoby opsány z *Červené knihovny*. Podobného "žertu" se dopustil Robert Vlach, když sledoval takřka slovo za slovem Kovtunův převod. Pochopitelně se mu podařilo uvěřit překladateli, že tu a tam nebyl doslovným citátorem, že tu a tam dal překladu žit vlastním životem, jak to právě Pasternak sám pro své překlady požaduje. Kdybychom zkoumali takto i nejvýznamnější a nejdokonalejší překlady v celé světové literatuře, jistě bychom přistihli jejich autory při podobných "zločinech", jaké vytýká Vlach Kovtunovi. — Vlachovou metodou by se ostatně daly analyzovat i Vlachovy vlastní překlady. Moc zábavné by to však nebylo.

sd

SIEGFRIED IHLE líčí v článku Převýchova za mřížemi vlastní trpké zkušenosti s východoněmeckými komunistickými žaláři. Roku 1951 byl odsouzen pro "špionáž" na 25 let žaláře, protože psal příspěvky do New York Herald Tribune, a teprve loni byl propuštěn. Jeho článek jsme přeložili ze západoberlínského revue *Der Monat* (1956). Kdyby ještě žil Vítězslav Nezval, sotva by se zaradoval, kam až se dostal jeho Zpěv míru. — Leckterý komunistický básník by si sám potřeboval "vyprat mozek".

z

MAX BROD vydal v židovském nakladatelství Ner-Tamid, Frankfurt/M, 1961, drobnou práci o Gustavu Mahlerovi (30 str., cena neuvedena). Brožura, nazvaná "Gustav Mahler", má podtitul "Příklad německo-židovské symbiózy". Brod analyzuje tradiční židovské kulturní a náboženské prvky v Mahlerově hudbě a vypírá řadu zajímavých a neznámých detailů ze života velkého moravského rodáka. Podstatnou část publikace tvoří text Brodova slavnostního projevu, pronesěného v berlínské Akademii umění.

dr

NOVÉ ZŘÍZENÍ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÍ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1961

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

149 Wooster Street,

NEW YORK 12, N.Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada